

Erudiție și jurnalism.

Despre publicistica lui Mircea Eliade

în anii 1926 – 1928

În numărul său din martie 1926, **Revista universitară** din București publică un articol al lui Mircea Eliade intitulat „**Sinteza istorică a d-lui Iorga**”. Având pe atunci 19 ani, Eliade se număra printre redactorii revistei și era, de câteva luni, student al Facultății de litere și filosofie. Mai mult decât o simplă recenzie, articolul în cauză era o adevărată acuzație de ignoranță și de superficialitate intelectuală lansată împotriva lui Nicolae Iorga cu ocazia apariției la începutul anului, la Paris, a primului volum din **Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité**.

Tânărul Eliade reproșa, printre altele, lui Iorga, faptul că trecea sub tăcere, în mod „neexplicabil”, mai multe lucrări recente de istorie a Orientului antic, Egiptului și Greciei. „Nu cunoaște, nici din auzite, scria el, cea mai recentă, aproape definitivă, lucrare asupra persanilor: **A history of Persia** a lui Sykes. De asemenea, nici studiile lui Jackson și Clemen asupra religiei persane... D-sa se mulțumește cu volumele lui Prasek, care nu sunt puse la curent cu ultimele cercetări.

În mitologia greacă a rămas la Gruppe (...). Nimic despre studiile lui Reinach, Frazer sau recenta sinteză a lui Petazzoni.

Apoi, explicația asupra zeilor egipteni e prea superficială. În zadar citează d-sa cele opt volume de arheologie și mitologie egipteană – pentru că nu le-a citit. Nu cunoaște – lucru de mirare – nici minunatele cărți ale lui Moret.

Și iarăși asupra problemei sumero – accadiene alunecă în grabă. Domnia sa mărturisește că n-a putut consulta (...) studiul lui Charles Jean: **Summer et Accad**, dar nu poate motiva faptul că nu cunoaște, nici nu citează, admirabila **Istorie a Sumerului și Accadului** a asiriologului englez King, apărută în 1910...”

Indicarea limitelor concrete ale erudiției lui Iorga a demonstrat, prin efectele sale, că Eliade țintise prea sus. Părăsirea redacției „**Revistei universitare**”, retragerea premiului obținut pentru o lucrare citită în seminarul lui Mircea Florian¹, amenințarea sancțiunilor din partea rectoratului, pe care le va evita, pare-se, datorită intervenției lui Nae Ionescu², au fost principalele urmări ale publicării acestei recenzii.

Eliade mărturisește, în amintirile sale, că, fiind pe atunci un admirator al lui Iorga, a scris textul sub imperiul dezamăgirii convertite în furie iconoclastă³. Nu

mai regăsim, însă, aceeași spontaneitate a reacției critice în articolul intitulat „Noi și Nicolae Iorga”, publicat în „Cuvântul”, în 6 noiembrie 1926. Eliade anunță cu acest prilej o critică sistematică a operei istoricului care ar fi trebuit să ia forma unei cărți⁴. Tot în acest text va fi dezvoltată, pentru prima dată, ideea existenței unei „noi generații” intelectuale, caracterizată, în acest context, prin faptul că nu datorează nimic modelului cultural întruchipat de Iorga.

Termenul de generație apare la Eliade cu cel puțin doi ani înaintea acestui articol, într-un text publicat în „Vlăstarul”, revista liceului „Spiru Haret” și intitulat **Epictet și Marc Aureliu**. Cei cărora Eliade li se adresează în acest articol sunt „frații săi întru tinerețe”, „frații săi întru ignoranță”, în sfârșit „frații săi întru suferință”, care alcătuiesc „majoritatea generației (ce) poartă în trupuri bolnave un suflet uscat sau fărâmițat de viermii oboselii și îndoielii”⁵. Reactivarea acestui termen și încercarea de a defini o „nouă generație”, în opoziție cu N. Iorga, par să fie legate de urmările publicării recenziei din „Revista Universitară”.

Punerea lui Iorga în opoziție cu acest subiect colectiv care este „generația”, caracterizată prin „dezvoltarea spiritului critic, interesul pentru știință și pentru cunoaștere, în general, și în al treilea rând, frământările de esență mistică”, este însoțită de transpunerea, avantajoasă, a opoziției înseși pe terenul problematicii „culturii”.

„Nicolae Iorga, scrie Eliade, se ridică în fața noastră, nu numai sub aspectul unei personalități, ci al unei probleme de cultură. Înțelegându-l, înțelegem o bună parte din trecutul nostru cultural...”. Și, mai departe: „Suntem, poate, cei dintâi cari putem înțelege (...) complexe fenomene de cultură manifestate în personalitatea și opera lui Nicolae Iorga.”

Transformându-l pe Iorga, într-o „problemă de cultură” pentru „noua generație”, Eliade se poate opune el însuși figurii istoricului pe un teren mai larg și anume acela al problemei, atât de dezbătute în epocă, a identității culturale românești. Mai mult, sugerând, la începutul articolului, ambiguitatea raportului dintre cultură și politică, pe care o încarnează după 1918 șeful partidului național – democrat, Eliade își plasează critica pe același fundal pe care se produsese „despărțirea de Iorga” a apărătorilor tradiționalismului spiritualist de la „Gândirea” și „Cuvântul”⁶.

Devalorizarea explicită a erudiției lui Iorga și a erudiției istorice în general va putea fi făcută, astfel, în condiții mai favorabile.

„Cultura unei țări e amenințată dacă educația tineretului e predominant istorică”, va scrie Eliade, câteva luni mai târziu, într-un alt articol dedicat lui Iorga, în care, „noua generație” este din nou evocată, chiar dacă printr-o aluzie⁷. Acest lucru s-a datorat limitelor intelectuale inerente naturii cunoașterii istorice. Istoria rămâne apropiată de „manifestațiile imediate ale vieții”, înrundindu-se, astfel, cu literatura. Ea lasă prea mult loc sensibilității și imaginației, iar studiul ei nu cere „sfortări, disciplină cruntă, precizări cristalizate în legi”. De altfel, accentuează Eliade, „un istoric nu poate și nu trebuie să citească tot. Datoria lui este să cunoască unde se găsește tot materialul. Și să consulte volumele și revistele, pe măsură ce are nevoie de ele”. Astfel se explică de ce Iorga, în ciuda „mitului erudiției sale”, nu a citit tot. „A vorbi despre cărți pe care nu le-a cetit până la capăt e una din marile însușiri ale

erudiției lui Nicolae Iorga. E chiar mai mare decât aceea de a ceti, harnic, toată bibliografia pe care o citează. Pentru că dovedește o nesecată **imaginație** (s.n.), o formidabilă putere de a reconstitui o monografie după câteva pagini culese la întâmplare". Limitare a lecturii, limitare a erudiției, pe care istoria o împiedică să fie enciclopedică. Iorga, însuși, afirmă Eliade, nu a citit decât istorie și literatură, iar raporturile sale cu filosofia sunt inexistente.

Devalorizată, în acest fel, erudiția lui Iorga încetează de a mai fi exemplară. Nu trebuie însă pierdut din vedere faptul că acest adevărat atentat simbolic se produce în paginile unui important cotidian și nu în cele ale unei reviste de specialitate sau într-un volum publicat de o editură bine cotate⁹. Denunțarea spectaculoasă a golurilor unei erudiții mitice și a eticii intelectuale din spatele ei se adecvează cadrului oferit de jurnal și conferă, fie și teoretic, unei astfel de critici, o publicitate pe care tipărirea într-o revistă sau într-un volum nu i-o putea asigura. Pe de altă parte, ziarul „Cuvântul”, unde Eliade este redactor, unele hebdomadare culturale, precum „Adevărul literar și artistic”, „Universul literar” și „Viața literară” la care el colaborează, îi vor permite acestuia să facă mai vizibilă propria sa definiție a erudiției, ca manifestare a excelenței intelectuale.

Eliade va căuta să impună o nouă reprezentare a erudiției, ca erudiție enciclopedică, îndeosebi, prin intermediul a două categorii de articole. Una dintre ele, demonstrează preocuparea sa de a înfățișa exemple de erudiție puțin cunoscute în România și, în măsura posibilului, de erudiție precoce! Astfel, alături de figura lui Hașdeu, revendicat ca precursor al „generației”⁹, regăsim portretele lui Papini, Arturo Farinelli, Menéndez y Pelayo sau Adolf Bonilla y San Martín¹⁰. Evocând aceste din urmă personalități, Eliade pune în valoare cunoștințele sale privitoare la cultura italiană sau la cea spaniolă, mult mai puțin prezente în România, decât cea franceză sau cea germană. Dar, mai mult decât atât, el dă un chip acestei noi erudiții, care aspiră la enciclopedism și este încărcată de promisiunea cunoașterii exotice, ba, chiar ezoterice. Ei îi corespunde un ethos intelectual nou, spectaculos, prin voluntarismul său. Inventându-l, Eliade îl poate atribui, în paginile ziarului, după voie, erudiților, și nu numai lor. Celebrându-l în diversele personalități pe care le admiră, Eliade se autocelebrează.

Pe acest teren este posibilă cunoscuta sa autoidentificare cu Papini sau cea, mai cunoscută, cu Marcelino Menéndez y Pelayo: „Între 1875 – 1880, Spania culturală a cunoscut cel mai formidabil fenomen al veacului. Un tânăr, aproape un adolescent, a neliniștit publicul, l-a iritat cu o înspăimântătoare erudiție, l-a atâtat în cea mai autentică luptă de idei, s-a războit împotriva unei armate de învățați și i-a învins. Înainte de a împlini douăzeci de ani, Marcelino Menéndez y Pelayo (n. 1856) era o glorie a Spaniei”¹¹.

Eliade cunoaște secretul erudiției precoce, pe care o încarnează tânărul spaniol. El constă în cele „șaisprezece ore de lectură zilnică, disciplinată și potolită”, de care, majoritatea intelectualilor români sunt incapabili. Aceleași șaisprezece ore de lucru zilnic vor fi atribuite încă unui spaniol, „masculul(ui) întăritat, neodihnit, aspru cu el însuși, sfidând surmenajul”, Blasco Ibanez¹².

Noul chip al erudiției se conturează, pe de altă parte, în acele articole ale lui Eliade, de care Emil Cioran, avea să-și amintească, în **Exercices d'admiration**. În anii 1926 – 1928, acesta era licean la Sibiu și „se repezea”, în fiecare dimineață, la chioșc, pentru a cumpăra „**Cuvântul**”. „C'est ainsi, scrie el, que j'ai pu me familiariser avec les noms inégalement insolites d'Asvagosha, Csoma de Körös, Buonaiutti, Eugenio d'Ors et tant d'autres. Je préférerais de loin les articles sur des étrangers, parce que leurs oeuvres, introuvables dans ma petite ville, me paraissant mystérieuses et définitives, le bonheur pour moi se réduisait à l'espoir de les lire un jour”¹³.

La acest nume, Cioran ar fi putut adăuga pe cele ale lui Kierkegaard, Julius Evola, Rudolf Steiner, Henri Massis, Milarepa, Zhuang Zi, Lao Tî etc. Temele abordate nu erau mai puțin variate, judecând după o foarte mică parte din articolele publicate în „**Cuvântul**”: „Dinamismul religios în India”, „Poezia alexandrină”, „Orient și Occident”, „Jean Henri Fabre”, „Metodele gourmontiene”, „Marcelin Berthelot și alchimia” etc.

Enciclopedismul, a cărui dovadă vrea să o facă Eliade, presupune ceea ce el însuși numește „inițiativă bibliografică”. El nu se va opri, așadar, în articolele sale, asupra autorilor cei mai citiți și discutați în rândurile intelectualității românești. Nu va scrie despre Proust sau Valéry, ci despre Alfredo Panzini sau Blasco Ibanez. Nikolai Berdiaev, Herman Keyserling, Oswald Spengler îl interesează mult mai puțin decât Ernesto Bounaiutti, Giovanni Gentile sau Sören Kierkegaard. Aplecarea asupra unor figuri culturale ignorate la noi a putut fi motivată și de dorința de a avea prioritatea unor semnalări, ceea ce se putea obține mai lesne prin intermediul articolului de ziar. Comparația, favorabilă sieși pe care o face între el și Julien Benda¹⁴, deziluzia pe care o încearcă, citind **Un om sfârșit**, de Papini și, descoperind, că „el cuvântase lumii ceea ce voiam să cuvânt eu”¹⁵, sugerează apetitul pentru individualizare și prioritate intelectuală. Mai târziu, scriindu-și amintirile, Eliade consideră că articolul său asupra lui Kierkegaard este „le premier article en roumain”, consacrat filosofului danez, lucru, dealtfel, inexact¹⁶.

Dacă nu reușește să aibă prioritate în prezentarea unor personalități culturale, așa cum reușește în privința lui Julien Evola, Eliade utilizează capacitatea sa de identificare cu unele dintre acestea, ajungând la o interpretare foarte personală și la un fel de apropiere cvasiagresivă a figurii personalității respective. Este cazul cu figurile lui Papini, Unamuno, Blasco Ibanez ș.a.

„Que d'érudition, de verve et de vigueur furent dépensées dans ces articles qui n'ont duré qu'un jour!” exclamă Cioran în textul menționat mai sus. Aceste „articole de o zi” sunt însă considerate de Eliade mai importante decât o carte sau o revistă prin efervescența pe care o pot provoca în jurul unei probleme de cultură. Ele fac posibil „scrisul cultural cotidian” și silesc autorul să se angajeze, iar publicul să reacționeze. Gândirea autorului poate să rămână, astfel, originală și personală¹⁷.

Prin intermediul acestor articole se realizează convergența dintre o erudiție neobișnuită, mai ales, prin varietatea deconcertantă a reperelor culturale pe care le propune și jurnalism. Eliade etalează în paginile ziarului capitalul său cultural bine individualizat, mai ales, prin prezența cunoștințelor de istorie a religiilor, încercând

astfel să îl facă cunoscut și să obțină pentru el o recunoaștere pe care ar fi așteptat-o mai mult timp în cadrul strict al vieții universitare. Valorificându-și în mod original erudiția cu mijloacele jurnalismului, încercând, cu aceleași mijloace, să impună o nouă definiție, avantajoasă a erudiției legitime, Eliade găsește o cale rapidă de convertire a capitalul său cultural în capital simbolic și își creează, în scurt timp, o identitate intelectuală inconfundabilă¹⁸.

Indicarea unor noi repere culturale nu are, așadar numai o funcție informativă, de multiplicare a cunoștințelor. Eficacitatea obținută, chiar dacă nu întotdeauna căutată în mod conștient, este o eficacitate simbolică. Problematika istoriei religiilor, care constituie partea cea mai originală a capitalului cultural al lui Eliade, nu pare să fi dus la apariția, în jurul tânărului erudit, a unei adevărate rețele de intelectuali și aceasta, în ciuda faptului că Eliade însuși vorbește cu oarecare insistență lui Raffaele Petazzoni, în primele scrisori pe care i le adresează, în 1926, despre interesul cu care sunt citite cărțile sale de către colegii lui¹⁹. Rețeaua interlocutorilor savanți ai lui Eliade va fi exterioară României. Cercul din jurul său, nucleul viitoareii „generații '27”²⁰, se va realiza printr-o serie de întâlniri, pe terenul mai primitiv al problematicii spirituale, tratate tot cu mijloacele jurnalismului.

Mărturiile converg în a sublinia rolul pe care erudiția lui Eliade l-a avut în constituirea imaginii sale publice, mai ales, în rândurile celor care se vor recunoaște în trăsăturile „noii generații”. Încă din perioada liceului, notează mai tânărul său coleg Alexandru Ciorănescu, biblioteca sa specializată în istoria religiilor se bucura de reputație printre elevi. Pe de altă parte, scrie el, „nous savions tous que Mircea Eliade, écrivait dans des revues' (...). Nous connaissions tous, au moin par ouï-dire, l'orientation de ses recherches, les commentaires courraient de haut en bas, des classes supérieures jusqu'à nous et nous le songions dans la mesure de nos possibilités: un de mes camarades, très brave garçon et qui avait de l'argent, avait acheté tout le **Rameau d'Or** de Fraser, dont je suppose qu'il n'a jamais lu la première ligne”²¹.

Într-un articol publicat la câteva luni după plecarea lui Eliade în India, Petru Comarnescu îl descria pe acesta ca pe „tânărul cel mai popular și, până la un punct, cel mai general aprobat... (căruia) îi datorăm... dorul de cunoaștere... dorul de carte”²².

Mărturia lui Eugen Ionescu situează prestigiul enciclopedismului reprezentat de Eliade în contextul fascinației pe care acesta o exercita ca „inițiat” sau chiar „geniu” asupra adolescenților din acei ani: „Mircea Eliade avait une puissance encyclopédique très grande; il nous a conseillé `a nous autres qui en étions dépourvus, de lire quelques livres fondamentaux. C'est ainsi que j'ai pu connaître Chamberlain, Spengler, Papini, Unamuno, Keiserling, Berdiaev, Maritain et quelques autres auteurs et oeuvres essentiels. Mais c'est l'absolu qui nous hantait tous, adolescents que nous étions et qui nous semblait être `a la portée de Mircea Eliade que l'on considérait comme un génie ou un initié”²³.

Redefind erudiția ca erudiție enciclopedică, Eliade participă la tendința de multiplicare a reperelor culturale legitime care se manifestă în lumea intelectuală românească după 1918. Slăbirea presiunii comandamentelor politice și a ideologiilor sociale a permis intelectualității românești să delimiteze din nou teritoriul culturii, evacuând criteriile și reperatele ideologice care se impuseseră în primii ani ai secolului. Multiplicarea reperelor culturale străine, vizibilă mai ales în cazul intelectualității tradiționaliste de la „**Gândirea**” și „**Cuvântul**”, marca pe de o parte, ruptura cu naționalismul cultural dinaintea de 1916, iar pe de altă parte, erodarea preponderenței culturale franceze în rândurile elitei intelectuale românești.

Utilizând, nu întotdeauna în mod conștient, această tendință și folosindu-se de posibilitățile cotidianului, care se dovedește a fi un loc de inovație culturală, Mircea Eliade a putut câștiga o parte din acea autoritate care îi va permite să vorbească în numele unei noi „generații”.

1. Mircea Eliade, **Mémoire I 1907 – 1937. Les promesses de l'équinoxe**, Paris, Gallimard, 1980, p. 167.
2. Mac Linscott Ricketts, **Mircea Eliade. The Romanian Roots 1907 – 1945**, New York, Columbia University Press, 1988, vol. I, p. 137.
3. Mircea Eliade, **op. cit.**, p. 165.
4. „**Cuvântul**“, an III, nr. 604, 6 noiembrie 1926. Cartea s-ar fi intitulat „Cetind pe Iorga“, v. și Mircea Handoca, **Mircea Eliade. Câteva ipostaze ale unei personalități proteice**, București, ed. Minerva, 1992, p. 208.
5. Mircea Eliade, **Epictet și Marc Aureliu**, în **Vlăstarul**, an II (1924), 1 aprilie.
6. Apariția acestor publicații era și o reflectare a acestei despărțiri de care nu erau străine rezervele pe care intelligentsia tradiționalistă demobilizată le nutrea față de contextul politic de după 1918. Întemeierea „**Cuvântului**“ a fost în mod direct legată de părăsirea „**Neamului Românesc**“, în 1924, de către Nichifor Crainic, Cezar Petrescu, Pamfil Șeicaru, incapabili să imprime politicii iorghiste o orientare fundamentată „cultural“.
7. Mircea Eliade, **Cetind pe Iorga. Lecturile în „Cuvântul“**, an III, nr. 724, 1 aprilie 1927. „...Nu ne putem încrede în cele ce se spun despre Iorga de un sfert de veac. Trebuie să ne apropiem noi și să cercetăm („**Noi și N. Iorga**, în „**Cuvântul**“ nr. 604).
8. Pentru acest articol Eliade va fi tratat cu asprime chiar în interiorul redacției „**Cuvântului**“; v. Mircea Eliade, **op. cit.**, p. 172 – 173.
9. **O carte asupra lui Hasdeu**, în „**Cuvântul**“, an III, nr. 835, 13 august 1927.
10. Despre Papini v., printre altele, „**Cuvântul**“ nr. 640, 18 dec. 1926, nr. 643, 22 dec. 1926, nr. 661, 16 ianuarie 1927; despre Farenelli v.: „**Universul literar**“ an XLIII, nr. 25, 19 iunie 1927 și „**Cuvântul**“, nr. 974, 3 ianuarie 1928; despre Menéndez y Pelayo, v. „**Cuvântul**“, nr. 1078, 25 aprilie 1928.
11. Vezi nota 10.
12. **La moartea lui Blasco Ibanez** în „**Cuvântul**“, an IV, nr. 1009, 7 februarie 1928.
13. Emil Cioran, **Exercices d'admiration. Essais et portraits**, Paris, Gallimard, 1986, p. 124 – 125.
14. **Osândirea clericilor**, în „**Cuvântul**“, an IV, nr. 1051, 26, martie 1928.
16. Mircea Eliade, **Romanul adolescentului miop**, București, Muzeul literaturii române, 1988, p. 179.
16. Despre acest articol, intitulat **Sören Kierkegaard, logodnic, pamfletar și eremit**, apărut în „**Cuvântul**“, an IV, nr. 1035, 4 martie 1928, v. Mircea Eliade **Les promesses de l'équinoxe**, p. 186. Mihai Ralea publicase deja un articol despre Kierkegaard, în „**Viața Românească**“, an XIX, nr. 6 – 7, 1927.
17. Mircea Eliade, **Psihologia foiletonului**, în „**Cuvântul**“, an III, nr. 918, 6 noiembrie 1927.
18. Termenii de „capital cultural“ și „capital simbolic“ sunt în mod curent utilizați de sociologul Pierre Bourdieu. „Le capital symbolique n'est pas autre chose que le capital économique ou culturel lorsqu'il est connu et reconnu...“, scrie Bourdieu în „Espace social et pouvoir symbolique“. Pentru introducerea în problemă, v. acest text în Pierre Bourdieu, **Choses dites**, Paris, Les Editions de Minuit, 1987, p. 147 – 166.

19. Mircea Eliade, Raffaele Pettazzoni, **L'histoire des religions a-t-elle un sens? Correspondance 1926 – 1959**, Paris, Les Editions du Cerf, 1994, p. 89 – 97.
20. Apelativul „generația '27” este folosit de Dan C. Mihăilescu, „Dilema”, anul III, nr. 113, 10 – 16 martie 1995.
21. Alexandru Ciorănescu, **A Bucarest, un lycée**, în **Cahiers de l'Herne. Mircea Eliade**, Paris, Editions de l'Herne, 1978, p. 263.
22. **Peisagiul generațiilor tinere**, în „Ultima oră”, an I, nr. 45, 20 februarie 1929.
23. Eugène Ionesco, **Mircea Eliade**, în **Cahiers de l'Herne. Mircea Eliade**, Editions de l'Herne, Paris, 1978, p. 268 – 269.